

IPUI ONAK

**Zeintzuetan arkituko dituzten
euskaldun nekazari, ta gazte guziak
erakaste ederrak beren bizitza zuzentzeko**

**Ematen ditu Euskaraz argitara
ume eta nekazariantzat**

**Doña Bizenta Antonia Mogel ta
Elgezabalek**

DONOSTIAN

**Antonio Undiano liburugillearen etxean¹
1804 garren urtean**

Bear bezala

¹ Jatorrizko testuak *etxearen* ordez, *etsea* dakar (eta *s*-aren gainean, marratxo bat). Grafia hori erreproduzitzea zaila denez, halako kasuetan *tx* agertuko da beti).

I'go Ipuia

Otsoa ta bildotsa

Otsoa ta bildotsa eldu ziran bakoitza bere aldetik ibai batera ura edateko asmoz. Otsoa asi zan edaten goiko aldetik, ta bildotsa urez beetik.

Otsoak, ikusirik asi zala ura edaten, diotsa:

—¿Zergatik loitu didazu ura ni edaten nengoan artean?

—Bildotsak eranzun zion pakez:

—¿Nola diozu ori, zure aldetik badator ibaiko ura ni nagoan beeko aldera?

Otso gaiztoak ez enzuna egiñik bildotsaren arrazoi eder, ixilgarriari², esaten dio:

—¿Zergatik lotsa galtzen didazu? ¿Zergatik niri gaizki esan? Ori da nagusiago bati bide gabe andia egitea.

Bildotsak diotsa:

—Eztizut nik lotsarik galdu, ez gaizkirik esan.

Orduan beekoki tximurtu ta begirada aserratu batekin esaten dio otsoak:

—Sei illabete dira zure gurasoak egin zidala beste onenbeste.

—¿Nola izan diteke ori —diotsa bildotsak— geroago jaioa banaiz? ¿Zeri ta zertara dator ori asmatzea?

—Dan bezela dala, zuk galdu didazu nere lartegia belarra janaz —esaten dio otsoak.

Bildotsak berriz:

¿Nola ori ere, ortzak irten ez badidate? ¿Nola jan belarra oi uts ta samurrekin?

Ez zedukanean otsoak zer eranzun arrazoi ain argiei, estalkiak kendurik, diotsa:

—Berritxu zitala, ez dakit zer esan; bai ordea aragi zalea naizela, zure aragia biguñ ta samurra dala ta zurearekin apaldu bear dedala.

Au esanda, arrapatu ta sabeleratu zuen.

Ipui onek esan nai du, gaizto asmatzallen artean egiak ez duela lekurik; indarrak bakarrik agintzen duela. ¿Zenbat onelako otso? Asko dira biotz gogorrekoak: diru goseak darabiltza aitzakia ta esesio billa, edateko nekazari argalaren odol edo bearra. Onegatik:

Egia idukizazu gauza alpertzat.
Gaizto asmodun ta asko jakiñentzat.

II'g. Ipuia

Zakurra ta ardia

Zakur batek eskatu zion asmo gaiztoz ta gezurrez ardi gaixo bati ogi zati bat, esanaz berak lenago prestatu ziola. Ukatzen zion egiaz ardi indar gabeak, esaten ziola:

—¿Noiz ta non eman zinidan niri zuk ogi gauzarik?

² Jatorrizko testuak *ixilgarriaren* ordez, *ixilgarria* dakar (eta *s*-aren gainean, marratxo bat). Grafia hori erreproduzitzea zaila denez, halako kasuetan *x* agertuko da beti).

Jaiki zan auzi gogor bat. Agertu ziran bata ta bestea agintari baten aurrera. Zakurrak esaten du:

—Nik on egingo det nere esana siniste osoa eman bear zaien jende prestu ta dakienekin igaro zana.

Agintariak dio:

—Ondo itzegin dezu, zakur erritarra.

Zuzendu zan au isiltxorik billatzera testigu edo agiritzalletzat otsoa, arranoa ta mirua. Oekin, alkar aditurik, joan zan agintariaren aurrera, ta diotsa zakurrak:

—Ona emen aitzakia gabeko ta lotsa andiko testiguak: oek dakite zer igaro dan. Esan dezatela.

Galdetu zion lenen otsoari egia zan edo ez zakurrak eman ziola ogia ardiari.

—Bai —erantzun zuen otsoak— neuk dakit eman ziola aurrez ta prestatzez, gero beste anbeste biurtzeko zorrez.

Arranoak esan zuen:

—Ala da, eta ¿nola ukatu lezake ardi gezurtiak? Milla birao egingo ditut bear bada. Irentsi nazatela kata motzak ez ezpada.

Miruak irten zuen esanaz otsoak eta arranoak egia ziotela, ta berak zekusala bere begi argien aurrean prestatu ziola zakur prestuak ogia ardi zital ukatzenuari.

¿Ardi gaixoak zer egin? ¿Nola arpegia agertu etsai bere aragi zaleen esanak gezurtatzeko? Txit bat egitera aizartu ez zan. Orduan agintariak eman zuen *autu* au:

«Zakurrak on egin duelako bere esana agertzalle edo testigu zuzen ta lotsa andikoekin, ta ardiak ezin duelako gezurra diotela agertu, nola ixil egotea dan bestetik aitortzea, agintzen da biurtu degiolar ardiak zakurrari prestatu zion ogia; ezagutua izan dedilla zakurra egia zaletzat ta ardiak paga ditzala egin diran kostu guziak.»

Ez zedukan ardi gaixoak zuriko erre bat ere. Beldurrez ebaki erazo zuen bere illea neguaren erraia bazan ere; partildu zan artillea agintari, zakur, otso, arrano ta miruaren artean negu gogor bat otzez igaro bear zuela ardiak.

Ipui onek esan naidu gizon gaizto askotako ta indartsuak billatzen dituztela beren gisako lagunak, ta egin kalte asko, argal, oben gabeko ta itz egiñaz gaizkiago irtengo duteenetan: larga oi dituztela larru utsean ta gorrian berak ederki janzitzeko. Obe dala auzirik artu gabe lenengotik eskatzen diotena ematea, geroenean kostu guziekin ematea baño. Ardiak eramane balu aurrera auzia beste agintari nagusiago baten gana, etziran bere ille guziekin paketuko bere etsaiak. Aragi zaleak izanik, eramango zuten mamia bera, ille ta guzi. Ikasi bear da ipui onekin ebakitzen auziak mugonez, beranduagora larga gabe. Obe da bear orduan esku atz bat ebaki, gero eskutur guzia baño. *Auzi zalea, etxe ondatzallea.*

III'g. Ipuia

Zakurra ta aragi zatia

Zakur batek bere aoan aragi zati bat zedukala, igaro nai izan zuen ibaia batetik bestera. Igerian zijoala, ekusi zuen uretan aoan zeraman okela zatiaren keriza, ta begitandu zitzaion zala benetako aragia. Damu ematen zion ez arrapatzea; ta azturik aoan zeramanaz, murgildu edo mur eginik uretan, dendatu zan arrapatzera. Idiki zuen orretarako aoa; erori zitzaion aoan zedukan aragia; keriz utsari kolpe eginda, etzuen ezer

atera ta galdu zuen berea. Abiatu zan amorrus esaten ?zerk erabili nau geiagoren billa? Zori gaiztoan galde det nerea.

Ipui onek esan nai du pakean gorde bear degula garbiro deguna. Galdu oi dala bide onez dagoana, geiegi iduki naiz. Obe dala, esan oi dan bezela, etxatxori edo kurro bat eskuan, arrano egatua baño. Guzia billatzea dala guzia galtzea: bakoitzak eutsi bear diola bereari, ta larga iñorenari.

IV'g. Ipuia

Leoia, beia, auntza ta ardia

Esop. Fab. IV

Andi ta txikien arteko partilla ez da inoiz berdiña. Ala da esana, ta ala izana, erakasten digun bezela ipui eder onek.

Beia, auntza ta ardia alkartu ta lagundu ziran bein leoi batekin eizan arrapatzen zana alkarren artean partiltzeko. Basoan zebiltzala, arrapatu zuten basauntz bat. Geldi geldi dio leoyak:

—Naiz ni abere guzien buru ta nagusia: lauren bat zor zait alde onetatik. Bigarren laurena ere neuri dagokit, naizalako sendoena. Irugarrena ezin iñork kenduko dit zuek baño ariñago ebilli naizalako ta nigatik izan ez balitz, iges egingo zizuten basauntz onek. Laugarrenari ikutzen dionak, jakin bearko du, izango nauela ni bere etsaya. Beldurak ixildu zituen beste irurak, ta ikasi zuten urrengorako ez laguntzea, ez burua bat egitea leoi sendo ta arroarekin.

Ipui onek erakasten dioe gizon argal, me ta nekazariei, ez burua bat egitea beren artu emanetan berak baño andiangoekin, oek badira arroak, askojakin ta okerrak. Nekea izango da argalenzat; irabazia sendo dirudunentzat. Oek gizenduko dira nekazaria argaltzen dan denporan.

Laguntzat arzazu berdiña:
Andiangoa izango da kaltegiña.
Nai badezu igo goragi
Jetxi bearko dezu beregi.

V'g. Ipuia

Otsoa ta kurrulloa

Zegoan bein, sarri bezela, otsoa aragia jaten, ta katigatu zitzaion ezurra eztarrian. Ito ezinik zegoala ikusi zuen zorionez kurrulloa.

—Atoz ona —diotsa otsoak— lagun zakizkit arren. Zuk dezu moko luzea; igaroko dezu moko nere eztarriraño, ta ala aterako didazu katigatu zatan ezurra. Ori egiten badidazu, ez naiz inoiz aztuko; izango naitzatzu eskertsu ta ongiña; ezagutuko det

zuri zorko dizudala nere bizitza; izango gera adiskide biok, ta nere bearrean jartzen bazera, lagunduko dizut beti, baita eman ere bear sari edo aloger ona.

Sinistu zituen kurulloak otsoaren eskintzak, nora ezean edo ezin bestez egin ziozkanak. Zabaldu zuan otsoak aoa; sartu zion kurulloak bere mokoa eztarriraño ta atera zion ezurra. Onenbesterekiñ gelditu zan otsoa gaitz gabe ta osasun onean. Kurulloak esaten dio:

—Eman egidazu nere bear-sari edo agindu didazun alogera.

Otsoak ekusi zuenean burua sendaturik ta irriskutik irtenda, eranzuten dio:

—¿Etzera lotsa niri alogera eskatzeaz? Zure bizitza egon da nere ortzetan; oek estutu banitu nik, zure lepo luzea nere aolan zegoenean ¿zer egingo zan zuzaz? Eskerrak eman zaizkidatzu nere on egiñagatik. Nai izan banu, nere sabelean egongo ziñan orain, ta zaude bizirik nere onegitasunez, ta urrengoan gorde ezazu burua onelako irriskutik.

Onenbesterekin ixildu zuen kurulloa otso eskergabeak. Au da eman zion bearsaria.

Gaiztoak eztakite egiten onik,
Ematen ere ez iñori eskerrik.

VI'g. Ipuia

Gizona ta sugea

Neguaeren errañan otz gogorren artean, izozturik zeudela bazterrak, gizon errukior ta biotz biguñeko batek artu zuen echean sugea; palagatzen zuen alegiñez; ematen zion eznea, ta sukaldeko zokondoa berotu zidin. Eldu zan uda berria, ta nola ondo biaz gizendu zan sugea, azi zitzaion mistoa edo benenoa ta jaiki zan usikitzeo gizon bere ongillari. Aserratu zitzaion oni: artu zuen makilla bat, ta diotsa:

—Ortikan emendik. Zoaz nere etxetik urruti, esker gaiztoko ori. ¿Zer? Nik errukirik andienarekin eman, negua ongo igarotzeko, toki ezin ohea; jangarritzat eznea, berotegitzat sukalde bazterra, ta gizen gizen eginda, premia igarota ¿gaitz egin neri? Ilko zaitut bertan bereala irteten ez badezu nere etxetik.

Bai berriz. Ixiltxorik irten bearrean gaizki egin naiez damututa, jasotzen du burua, ateratzen du eztena, ta sartu nai zion bere ongillari.

Gaiztoari egiten zaion mesedea,
Egillearentzat da kaltea.

Ez du onek esan nai kristauak gaizki egingo duela on egiñaz bere etsai lurrekoari. Jesukristok agintzen digu erantzuteko guk on egiñekin, gaizki nai edo egin digutenai: eskatzeko Aita zerukoari berakgatik; maite izateko biotzez; izan gaitezen bere umeak, ekusirik nola erorten diran euri lurraren ongarriak gaiztoen ta onen soroetara. Anziñako esana da: *egin ondo edozeñi, begiratu gabe nori*. Ipuiak bakarrik esan nai du, nolakoak diran gaizto asko, zein esker galdukoak, nola ezagutzarik ez duten egiten zaizten mesedeak gatik.

VII'g. Ipuia

Etxeko eta kanpoko saguak

Erri-etxe eder baten bizi zan saguak irten zuen bein kanpora, jakin nairik zer igarotzen zan zelai ta basoetan. Aurkitu zuen beste sagu bat inoiz errian sartu gabea, ta basoan beti azia. Ondo egonak alkarri emanik, diotsa kanpokuak:

—Nere lagun berria: atoz nerekin nere etxe edo bizilekura.

Eskerrak emanik erri-saguak, jarraitu zion basotarrari. Ipiñi zion onek bazkari baso gisakoa. Agertu ziran maira aritz-aleak, intxaurrak, urrak, mispillak, txermenak, aranak, sagarrak, ¿ta zer ez?

—Adiskidea —esaten dio erriko saguak— janari ugari dezu, baña guzia otza ta sabela indartzen ez duena. Atoz orain nerekin erri barruko etxe aberats edo jauregi eder batera, non bizi naizan nere era guzietara, ta emango dizkitzut janari gozatsuagoak, koipe ta ezitia, urdai ta gaztaña, lukainka, zezina, gozoak... ¿ta zer ez? Andiki bat naiz zure aldean.

Berriketai sinistea emanda, joan zan baso-sagua errikoarekin. Sartu ziran etxe andi baten. Etxekoak darama dispensa edo jantokira, ta erakusten diozka an agindu ziozkanak. Bizarrak koipetu ta musuak eziturik zebiltzala jaten, orra non onik onenean sartzen zaien katu lodi ta arre bat. Etxeko saguak artu zuen igesa, gorde zuen burua zulo ezaguetan. Basotarra ikaraturik zegoan, zer egin etzekiala; artzen du iges-bidea, jarraitzen dio katuak, ikutzen dio zerbait atzaparrakin, baña zorionez etzuen arrapatu. Irten zuenean katuak, biurtu zan etxekoa basokoaren billa, ta arkitu zuen odola zeriola lepotik, ta beldurrez erdi illik. Esaten dio etxekoak:

—¿Nola nik bezela iges egin ez dezu katuaren keriza ekusi orduko? Kontu bada urrengorako. Abiatzen dira berriz jaten; ta onik onenean enzuten da ate giltzen otsa: iges egin zuen laster etxekoak; basokoa zegoan eltze edo lapiko koipea zeukan baten. Aizartu ezinik irtetzen, egon zan au bazterturik. Giltzera neskatxa ebilli zan batetik ta bestera gauzeen billa, ta zorionez etzan eldu basokoa zegoan onzira ta irten zuen. Biurtu zan etxekoa jantokira ta esaten dio basotarrari:

—¿Ez nizun nik esan irtetzeko ta iges egiteko bereala? Ni naiz soldau zar urteak igaro ditudana onelako irriskueta.

—Adiskidea —diotsa basotarrak— zuretzat janari gozoak, aberats ta andi etxekoak. ¡Ai, nere mendi laztana! ¡Zerbait zeran ohea! Eztezu an katurik, ez giltzera andrarik. Jaten det nere basoan ezereen beldur gabe. Zaude, zaude zu emen bizarrak koipetzen, beti auzitan bezela katu ta etxekoakin. Agur: banoa ni nere basora.

Ipui onek ¿zenbat gauza on erakasten ote digu? Bakoitza paketu bear da dui-duiaz ta duenaz. Igo nai duenak andi gauzen billa edo legu goratura, buruko zorabio bat da asko bea jo ta bizitza galtzeko. Beldur ta kezka gabeko bizitza paketsua ohea da betiko irrisku ta ikaran egotea baño. Ez da iñoiz zorionekoa aberats ta asko duena, pake ta atsekaberik ezak iges egin badio. Nekazari basotarraren sabela beteago dago arto, kastaña, sagar ta tupin azadunekin, andiki bat eper, ollagor ta ollanda samurrekin baño; onek osasunik edo pakerik ez du, ta ark bai.

Obe da gitxi iduki, ta pakea;
Ondasun askok dakar ikarea.

VIII'g. Ipuia

Arranoa ta aizeria

Arranoak arrapatu ziozkan bein aizeriari lurzillo edo leiza baten zeuzkan umeak. Ekusirik aizeri asko jakiñak egin ezingo ziola gaitzik arranoari, jarraitu zion negarrez, ta diotsa palaguz:

—Egazti beste guzien errege zerana, errukitu zaiten nizaz; biur bear dizkidatzu nere umeak. ¿Zertarako guraso bati emango diozu onelako atsekabea?

Erantzun zion arranoak:

—Ago ixillik, lapur zital ori. ¿Zenbat alditan arrapatu diozkak ollo lokatuari bere txitotxoak bigundu gabe gurasoaren negarrezekin? Inork ekusi ezin au kirastu gaizto ori.

Ala arranoak eraman zituen aizerikumeak bere abiara, jaten emateko arranokumeai. Aizeri askotakoak asmatu zuen su ematea arranoaren umeak zeuden arbolari. Ekarki zituen lastoa, lar igarra ta sua. Iriziki zituenean erregarriak, igoten zuen keak gora, jaiki zan garra. Ekusirik arranoak erre bear zutela bere umeak abia ta guzi, esaten dio:

—Aizeri oker ta asmaria: garaitu nauzu zere asko jakiñarekin; itzeli egizu sua, ta emango dizkitzut zere umeak.

Ala biurtu ziozkan kalte gabe, erakasten zuela geiago balio duela sarri asko jakin ta aizartu izateak, indartsu ta sendoa izateak baño.

Daudenak toki goietan

Eror ditezke beera:

Arrotu bear ez gera

Zori ordu onetan.

IX'g. Ipuia

Belea ta aizeria

Itz labañetan gelditzen diranak, lotsatuak irtengo dute. Ona zer dion ipuiak:

Bele batek ostu zuen bein leyo batetik gaztaia ta eraman zuen arbola gañera. Bazekusen aizeriak, ta adurra zerion ezpañetatik gaztaia jan naiaz. Zerbait ateratzeko asmoz esaten dio arbolapetik:

—O egazti ederra; ez dago zure berdiñik egodunen artean. Zure beltzetasunak argi egiten du. Zenbat eta zarrago, anbat eta ederrago. ¿Eta nor zu baño egiñagorik korputz itxuran? Baziña beste txori soñulariak bezelakoa, kantatuko bazendu birigarro batek beste, guziak garaituko zinituke.

Arroturik bele eroa aizeri askotako aren, erausi labañekin, erakusteko bazekiala berak ere birigarroak adiña soñua jotzen, idiki zuen mokoia kantatzeko asmoz. Orra non erori zitzaion lurrera, arrapatu ta arbolaratu zuen gaztaia. Ozta jo zuen onek lurra, non arrapatu zuen etorkizunaren zain zegoan aizeriak, ta iges egin zion bere leizara. Jarraitu zion beleak eskatzen ziola bere gaztaia. Aizeriak oñak arinka zijoala erantzun zion:

—Ez da astoentzat ezta; ez dek tontoentzat ere gaztaia.

Ipui onek adierazi nai du, ez zaiela entzuterik eman bear itz labañ ta astingarriai; gezurra darabiltela ezpañetan, gauden baño goratuago ipiñi nai gaituztenak itz

ederrakin. Goitasun ta alabanza zaleak damu izango dutela azkenean sinistea emanaz asko-jakiñen berrikerai, bada

Itz labañetan ez eztitu
Buruak goregi ez igitu.

X'g. Ipuia

Leoia, basaurdea, zezena ta astoa

Arkitzen zan leoi jauna zaarrez gañetik gaxoa, argala ta aginte gabea. Urreratu zitzaion basaurdea, ta diotsa asarrez ta gaiz naiz:

—Adiskidea, etzait aztu nola beti igesi ebilli oi nintzan gaztia ziñanean: esturasun gogorretan ipini ninduzun ez gutxitan, ta gogoan dadukat nolako zauria egin zinidan, ta oñak ariñagoak izan ez banitu aldapetan, zure sabelean egona izango nintzan.

Au esanda, ekin zion ortz gogorrekin leoi argalari, ta larga zuen mankatuagoa.

Eldu zitzaion geroago zezena ta onek ere egin ziozkan epai edo zauri andiak bere adarrekin.

Agertzen da asto bat, ta jo zuen atzeko añekin bekokian ta egotzi zuen lurrera. Eritu ta ill ezinik odola alde guztietatik zeriola, dio leoiak negarrez:

—¡Ene zorigabea! Nere indar ta osasunaren jabe ninzanean, urte gutxiago nituenean, abere ta lau oñeko guztiak begiratzen zidaten lotsaz ta beldurrez, nere aurrean egon oi ziraden buruz bera ikaraz. ¿Nor aizartu nere arpegira begiratzera? Nere izenak sartzen zuen izua baso guzietan. Nere eskuan zegoala txit sarri arrapatu ta irenstea, izanik ni biotz biguñeko ta errukiorra, largatzen nioen pakean orain banatu nautenai. Ez nuen iñor iltzen nere gogoz ta gaitzakeriz, ta bai bakarrik bear-bear nuena gosea kendu ta bizi izateko. Bein baño geiagotan gorde nioen bizitza ez gutxiri, beste gogorragoai eragotzirik gaitz egitea. Orain berriz, nakusenean adore ta aginte gabe ezertako ez naizala, dirudi guziak alkartzen diradela ni banatu ta eriotza gogorrera eramateko, nere izen enzute andikoa galdurik gelditzen dala; bada esango da: asto txar batek egotzi zuen lurrera ta garaitu leoi arrotzarra.

Ipui onek erakasten dioe eskuarte andiko gizonai, begira degiotela etorkizunai, ta nola izan bear duten errikitzu ta biotz biguñekoak, iñori gaitzik egin gabe. Beldurra ta izua sartuaz ez dala adiskiderik egiten, ta bai amorioz artuaz mendeko ta beragokoak; ez dagoala lurrean oin lokatu gabeko tokirik; gora bera asko ikusten dirala; bada

Egin aurrez adiskideak
Premia orduetarako;
Ez da ez ezer aterako
Arturik beldur-bideak.

XI'g. Ipuia

Astoa ta txakurtxo

Etxeko jaun batek zeuzkan astoa ta txakurtxo. Ekusten zuen astoak etxeko-jaunak txakurtxoari egiten ziozkan palagu ta ille igortziak, ta nola alzoan arturik ematen ere ziozkan ogi biguñ ta okela zatitxoak ta beretzat etzegoala baizikan lasto gogor, ta noiz edo berriz esku bete arto ale.

—¿Au zer da? —dio abere buru andikoak. —¿Txakur txar ezertako eztanak, bearrik egiten eztuanak, anbeste asko nai edo estimazio etxeko-jaunagandik; ni berriz bazartu ta kortaturik bearrean mankatuba jan gutxirekin?

Dakus, nola txakurtxoak egiten diozkan pozkariak etxeko-jaunaren bularrean aurreko oñak ipinirik; nola zauka eginda igoten zion beste batzuetan belaun gañera ta miazkatzen ziozkala eskuak ta arpegia. Dio beregan:

—Obeto artuko naute ni ere alako pozkaria batzuek egiten badiozkat.

Asmatu ta egin. Ekusi zueneko etxeko-nagusia era onean artarako, arrantza batzuek eginda igoten dio aurreko oñekin bularrera, ta mingañ zatarrarekin igortzi nai zion arpegia. Asto zarraren pisuaz jo zuen bea etxeko-jaunak; asi zan au deadarrez morroiari. Ekusi zutenean nagusia lurrean etzinda ta astoaren ostikopean, banatu zuten makillaka buru andikoa ta larga zuten erdi illik.

Ipui onek esan nai du, ez dala inoiz sartu bear bakoitzari ez dagokion lanean. Iratzarriak, esnatuak ta asko jakiñak ez diranak, emango dutela atsekabe atsegiñaren ordean.

Egon bidi bakoitza bere tokian
Izan ez dagian naieza sari ordean.

XII'g. Ipuia

Leoia ta sagua

Leoia lotan zegoala mendi baten erriberan, urreratu zitzazikion sagu asko ta oen arteko aizartuenak igo zion bizkarrera. Ezagutu zuenean saguak nor zan ta nolako arriskuan zegoan, eskatu zion barkazioa ta etzegiola arren gaitzik egin, etziola bizkarrera igo gaizki naiz. Bazekian leoiak etzuela ezer aterako piztia alako bati gaitzegiñaz, gaizki esango zala bazter guzietan bere atzapar portitzak eramaten bazituen sagu bat apurtzeko. Larga zion bada joaten nai zuan lekura. Saguak diotsa:

—Leoi prestua: esker andiak ematen dizkitzut gaitz gabe bialtzen nazulako, ta eman ta non nai egongo naiz zuri on egiteko ezertan al badet.

Egun batzuen ondoren erori zan leoia prestatu zioen lakio baten. Ekusi zuenean bere burua katigu, ta urratu ezin zituela loturik zeuzkaten sokatzarrak, asi zan orroa izugarriak ateratzen. Enzun zituen orroa andiak aitatu degun sagutxoak, ezagutu zuen norenak ziran ta esturasun gogorren batean zeguala berari on egin zion leoia. Urreratu zitzaion ekusteko zer zan; dakus gatigu, ta diotsa:

—Nere ongille prestua, ez larritu; neu naiz asko zu ateratzeko irrisku orretatik. Ez dadukat aztuta zer zor dizudan, nolako itza eman nizun.

Sagutxoak igo zuen soka edo gaitu zedukaten lokarri sendoetara. Gutxika gutxika urratu zituen ortzekin. Irten zuen leoiak kalte gabe, ta esaten dio:

—Zorioneko ordua, zeñean enzun nituen zure eskariak, ta larga nizun joaten gaitzik egin gabe. ¡Zein prestu ta itz onekua zeran txikia izanda ere!

Ipui onek esan nai du txikitxoan bear izatera etorri ditezkeala gizonik andienak ta gaitzik egin ezin dezaketan askok on egin dezaketela. Erakasten ere du, eskertsu izaten ta ez aztutzen artu diran mesedeak.

Dionak: «ez det iñoren bearrik»,
Burua daduka galdurik.

XIII'g. Ipuia

Ontza ta bere ama

Gaixorik zegoan baten ontza, ta sendagarririk ez zegoala beretzat lurrean erregutu zion bere amari egiteko Santuai eskintza edo promesak bere osasunagatik. Amak eranzun zion:

—Nere umea, egingo det eskatzen didazuna, baña beldur naiz enzungo ez nautela Santuak. Oroi zaitte zenbat lapurreta egin ditugun zuk eta nik Eleiza barruetan, nola loitu ditugun Aldare edo Elizmaiak.

Ipui onek esan nai du, gaitz andiak egin dituztenen noraezko, ezin bestezko ta esturasunak eraginiko eskintza ta eskariak alperrak dirala lenago garbitzen ez bada biotza. Santuak bere alde edo bando iduki nai dituenak, mugonez edo leenaz irabazi bear dituela, osasun egunetan atsegin eman bear dioela estura ordu ta gaixotasunean adiskide ongilletzat iduki nai dituenak.

Santuei ondo esan
Ta leenaz beren adiskide izan.

XIV'g. Ipuia

Enadea ta beste txoriak

Enadea ta txoritegi mota askotako bat zeuden begira nekazari batzuei lino azia ereiten zeudela soroetan. Diotsa enadeak:

—Nere lagunak: ez bide dakizute zertan ari diraden erella oek; bada, zaute beldur gabe. Ereingo dute lino-azia lurra atxurtu ta zimaurturik. Lino-belarra azi ta igartu didinean, gabikotu, txarrantxatu, ezpatatu, apaindu, gorutu ta arituta, egingo dituzte gu arrapatzeko sareak. Mugonez oroitu bear gerade; berandu dator sendagarria, gaitzak indarrak artzen baditu. Arzazute nere gordebidea. Goazen guziok bat batean soroetara; azia lurrera bota ta atxurlari oek alde egiten dutenean jango degu ezarri duten azia, jaioko ez da lino-belarririk, egingo ere ezin dute sarerik. Ala gordeko ditugu geren buruok. ¿Zenbat txori erori ote dira sareetan?

Beste txori bildu ziranak farra egiten zioten galanki, ta esaten diote:

—Enada gauza ez, beldurti, ikarakor ta biotz gabea: etorkizun urrutiko ta bear bada inoiz izango ez diranak ¿emango dizute hainbeste larritasun? Ondo buruzalea zera. Egizu nai dezuna; berdin ez diogu guk geren buruai orrelako lorrik eman nai.

—¿Ez? —diotsa enadeak— gogoango dezute noiz edo noiz. Or konpon. Ezin nik bakarrik jan nezake erein duten azia: iges egingo det soro ta landetatik etxeetara. Egingo ditut abe arteetan nere abiak, aziko ditut umeak, erakatsiko dioet non bizi.

Urrengo urtean zebillela enadea ibai batean goitik beera ta beetik gora egaka ekusi zituen alboko soroetan txori asko sareetan sarturik indarka irten nai ta irten ezinda. Txori oen artekoak ziran ormatxori edo kurroiak, pintxoe, txirriskilla, amillots, txepetx, birigarro, zozo, bulargorri ta eskillasotzarrak. Ekusi ziradenean ala katigu, ta an zebillela enadea katea gabe, esaten zuten negarrez:

—Ai sinistu bagiño enadeari! Igarri zion zer gerta zitekean. Egin bagenu orren esana, ez giñaden ekusiko gaur esturasun onetan. Galduak gera bada, leenaz gorde bideak artu ez ginituelako.

Ipui onek esan nai digu ez degula izan bear buruiritsikoak, artu bear dirala jakintsuen zuzenbide edo konseju onak; ezpaere gogoango degula noiz edo noiz ta egingo degula negar katea ta sare txarrak urratu ezin ditugunean.

Izan bada aurrez begiratua
Etorri ez didin gero damua.

XV'g. Ipuia

Lapurra ta etxe-zakurra

Lapur bat zebillen gabaz gauza asko ostutzen, ta eldu zan aberats baten etxera. Irten zion atarira zakur ora andi ta etxe zai egoten zanak, ta diotsa:

—¿Zer dakartzu ona kaltegin gaizto orrek?

—Ago ixillik; to ogi zati bat ta ez egik zaukarik, ez usiki ere niri.

Diotsa zakurrak:

—¿Ematen didazu ogi au ondo naiz edo zure estalgilla izan nadin?

Eranzuten dio laburrak:

—Ematen dizut ixil-saritzat, zuk salatu gabe sartu nadin etxean, ta eramateko zuk bear ez dituzun diru ta beste gauzak.

Baña diotsa zakurrak:

—¿Nork emango dit niri bizi naizan arteko ogia iltzen badidazu nere jabea edo eramaten badiozkatzu dauzkan diru ta beste ondasunak? ¿Nai zenuke oraingo ogi puska bategatik galdu dezadan bizitza guziko ogia? ¿Emango ziniket zuk gero bear dedena? ¿Ez dezu errukirik gizonentzat, biotz gogorraren jabea zera oentzat ta izango ote zera biguñago neretzat? Ez diot nik ogia ematen didanari dollorkeria ta ixil-saltzeerik egin nai, eta bai gorde bera ta etxeko gauzaak. Ala bada, zoaz laster etorri zeran bideetatik, nai ezbadezu nik emen nere ortzekin zu apurtzea. Ez da nere eztarritik lapur ogirik igaroko.

Ipui onek adierazo nai du, ez dala inoiz lapurren eralgille izan bear. Morroi ta mirabeak gorde bear dituztela kontuz etxeko gauzak, ta ez etxe-lapur izan, ez etxe-lapurrei lagundu. Ogia ematen duenai zor zaiola leialtadea ta bearra egitea.

Erakasten digu txakurrak
Ez estaltzea lapurrak.

XVI'g. Ipuia

Eiza txakurra ta bere jabea

Eizari batek zeukan erbi-txakur, gaztea izan zan artean lagundu ziona guziz ondo bere eizan. Zaartu, astundu ta ortzgabetu zan txakur gaixoa. Guziaz ere arrapatu zuen erbi bat, au lotan zegoala. Baña nola ortzak erori zitzaikon, eginalak eginda ere ezin iduki izan zuen erbia, ta indarka zebiltzala iges egin zion. Bere jabe eizariari aserratu zitzaion agitz, ta agiraka gogorrez diotsa:

—Txakur zarra, ¿zertako zaitut nik nere etxean ogia alperrik jateko baizik? Ez zera ezertako gauza.

Esaten da, erantzun ziola ederki txakur gaixoak:

—Jauna, urte askoak zartu naute, ta dakusan bezela, ez zait ortzik ere gelditu. Noiz bait, nere urte loratuetan bear egin nion: nere bidez ill zituen erbi asko. Orduan esan oi zuen arro-arrorik, ez zedukala iñork bedorrek bezelako erbi-txakurrik. Diru askogatik ere ez ninduen salduko. Berriz orain zapaltzen nau agiraka: ematen didan ogia da damuz, ta borondate gaiztoz; poztuko litzateke illik banengo. ¿Zer egin dezaket bada zartu banaiz? ¿Nola nik urteak atzeratu, ta indar berriak artu? Oroi bidi nere gaztetasuneko egikariakin; errukitu bidi nere ezina gatik; obe nuke len bezelako oñak ta ortzak banitu, bada biotza lengoa det.

Ipui onek erakasten du argiro, gazte egunetan beargiña izandanari, ez zaiola erakutsi bear mukertasunik, gerora zartzan egon baño besterik ezin duenean. Etxeko buruak artu behar dituztela ondo ta errukiz morroi ta mirabe zaartu artean beargiñak izan diranak, ez bota kanpora aterik ate ogia billatzera. Eta arrazoi geiagorekin umeak bear diotela lotsea gorde, amorioz itz egin, arpegi ona erakutsi, ta laztantasunez begiratu guraso zaar bearrik ezin dutenai.

Zaar nekatuei ondo begiratu;
Bear egiñak ondo saristatu.